

УДК 821.161.2-1.09:[39:316.752(450=161.2)]

ЕКСПЛІКАЦІЯ ЕТНОМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В ІТАЛІЇ

Гінда О. М.

Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів

Проаналізовано поетичний доробок представників української діаспори в Італії крізь оптику експлікації колективної/народної свідомості. Спостереження проілюстровано прикладами, у яких виразно простежуються світоглядні та ментальні цінності української народної культури.

Ключові слова: українська спільнота в Італії, творчість трудових мігрантів, жанровий, формально-змістовий, образно-поетичний аналіз художнього тексту.

В Італії сьогодні живе і працює найбільша в країнах Західної Європи трудова українська спільнота, чисельність якої, за приблизними підрахунками, становить 700 тисяч. Масова трудова еміграція українських громадян на межі ХХ – початку ХХІ століть за кордон, що дістала назву четвертої хвилі, стала серйозним викликом часу для представників української науки. У цьому контексті проблема збереження українськими емігрантами культури материнського етносу в умовах іншого соціокультурного середовища набула особливої **актуальності** й потребує пильної уваги науковців різних дисциплінарних напрямків. Поміж них гуманітарні (у їх числі й філологічні) є одними з пріоритетніших. **Метою** пропонованого дискурсу є аналіз поетичної творчості українських трудових мігрантів в Італії крізь окуляр експлікації у ній етноментальних цінностей. **Джерельним підґрунтям** дослідження слугували поезії українських трудових мігрантів, опубліковані на сторінках заснованого під патронатом церкви святої Софії у Римі у 2001 році християнського часопису для українців в Італії «До Світла» у спеціально відведеній рубриці. Стараннями засновників часопису і членів його першої редколегії – Координатора українських греко-католицьких громад в Італії священника Василя Поточняка, учителя-словесника Дрогобицької гімназії Лідії Дукас, студента папського Селезіанського університету Павла Сковронського – журнал став своєрідною «народною трибуною» українських трудових мігрантів, які мали можливість на його сторінках оприлюднити свої поетичні сповіді про випробування чужиною та еміграцією. Завдяки цьому зберігся справжній «народний літопис» української еміграції до Італії періоду 2001-2011 років, написаний безпосередніми учасниками цих подій. Межі статті зумовлюють обмежити ілюстративну частину кількома найбільш типовими для зазначеного корпусу текстів прикладами. В українській науці досі не існує окремого дослідження, присвяченого цьому питанню, хоча принагідно його розглядали у своїх розвідках Віктор Соколов [16], Олена Герасименко [4], Олена Пономарева [10], Оксана Годованська [7], а також автор пропонованої статті [5, 6, 17].

Недослідженість проблематики пов'язана передусім із малим накладом і, наслідково, раритетністю часопису «До Світла», який видавався і поширювався на теренах Італії, а в українські бібліотеки постував спорадично.

Виклад основного матеріалу. Поетичні новотвори українців-заробітчани свідчать про існування нової унікальної і самобутньої форми творчості, в якій знайшла відображення передусім колективна свідомість. Причину творчої активності українських трудівників ми убачаємо у бажанні зберегти власну національну культуру і самоідентифікацію в умовах іншого соціокультурного середовища. Втрата «свого» світу і звичного родинного і соціального оточення спонукали українських емігрантів до пошуків форм творчої рефлексії, що в подальшому стало одним із важливих чинників консолідації української спільноти й поступового формування «свого» простору на чужій землі. У сукупності це спричинило справжній сплеск літературної діяльності українців, які працювали в Італії. З часом сторінки часопису «До Світла» перетворилися у «літературну майстерню» поетів-аматорів: тут не лише друкували поезії, але й розгорталися критичні дискусії, причому дискутантами виступали освічені фахівці-філологи з середовища українських трудівників.

До редакції часопису одразу після виходу в світ його перших чисел почали надходити листи від українських заробітчани, у яких дописувачі у поетичній формі ділилися своїми історіями про еміграцію, життя на чужині, про випробування, що випали на їхню долю тощо. Лише невелику кількість різноманітних за жанровою формою свідчень (від безхитрисних римованих розповідей до розлогих поетичних текстів) редакція могла надрукувати у часописі, решта ж матеріалів і дотепер зберігається в особистих архівах членів його першої редколегії і чекає на увагу науковців. У цьому доробку переважали віршовані твори, яким спочатку була виділена постійна рубрика «Коли в душі народжується слово», а згодом і гумористична рубрика «Усміхнись». Член першої редколегії часопису і ведуча його поетичної рубрики Людмила Гаврущенко (фаховий філолог і викладач вищої школи), відзначала, що більшість дописувачів часопису «написали свою першу поезію тут, в Італії. І, якщо б доля багатьох з них склалася по-іншому, вони, можливо б, і не дізналися, що вміють віршувати» [3, с. 22]. Зізнавалися у цьому й самі автори, принагідно наголошуючи, що головним імпульсом до творчості було намагання знайти розуміння у колі співвітчизників, які пережили випробування чужиною.

Поети-аматори подекуди трактували цей феномен з гумором й іронією, як, приміром, Марія Білик у своїй поезії «Знала я колись ще вдома ...»: *«Знала я колись ще вдома, / Що державні діячі / Й інші люди видатні – / Маршали і генерали – / Писали свої мемуари. / Я ж сиділа тоді тихо, / А в Італії скоїлось лихо: / Теж почала я писати! / Будуть внуки ще читати, / Трохи з баби посміються, / А у чомусь й розберуться. / Висновок робить самі: / Щоб таланти розквітали, / Треба їхати з держави. / Отож, щоби поетом стати, / Я мусіла емігрувати»* [2, с. 40].

Іронічний за формою висновок Марії Білик про те, що задля розквіту талантів треба зазнати випробування еміграцією, є небезпідставним і правдивим: цей феномен дотепер залишається актуальним і підтверджується фактом існування як рубрик творчості українських трудівників у сучасній україномовній інтернет-періодиці в

Італії, так і конкурсами української книги, написаної українськими заробітчанами, що вже неодноразово проводилися у Римі під патронатом Посольства України в Італії. Відомими в українській спільноті на Апеннінах стали імена багатьох поетів з числа трудівниць: Ольги Тарасюк, Ніни Матейцевої, Лідії Тищенко-Забожко, Наталії Згодько, Раїси Корженко, Оксани Пронюк, Ольги Рентюк, Марії Папи, Віри Лебішак, Наталії Сосновської-Гоци, Ірини Зьоли та інших.

В аналізованому корпусі текстів типовими жанрами є ліричні поезії сповідального змісту, поетичні хроніки про життя на заробітках, меморати, наративи, поезії, близькі до народнопісенної і баладної жанроформ, рідше – бувальщини з елементами соціальної і політичної сатири і коломийковою ритмомелодикою. Амплітуда емоційної забарвленості творів коливається від безнадійно-тужливої до радісної і життєстверджувальної. У парадигмі відображуваних переживань, почуттів та емоцій домінують туга за рідною домівкою, Батьківщиною, родиною і при цьому виразно експліковано етноментальну свідомість за допомогою традиційно-народних фольклорних засобів. Приміром, поезія «Чужина ...» анонімного автора Н. А. (прикметно, що автори інколи не вказують своїх імен) нагадує традиційні народні ліричні пісні з елементами ламентаций: *«Чужина, чужина, чужина, / Сум, печаль, безнадія і я. / Боже милий, ти, Боженьку мій, / Як то тяжко в чужій стороні!.. / Кругом гори одні височать, / І пташки тут співають не так. / Тому плаче й ридає душа. / В чужині я – немов сирота. / Навіть плакати не можна мені / У далекій, у тій чужині. / Щоб не бачили люди оті, / Бо серця у них – мов кам'яні. / Чужина, чужина, чужина... / Залишилась надія одна, / Що повернуться люди усі / У домівки свої дороги»* [9, с. 37].

Труднощі емігранського життя обумовили частотність сюжетів, які були типовими й для українських заробітчанських пісень XIX століття: розлука з рідною землею, родиною, втрачені роки, чужина і чужі люди, приниженість і страждання, гріх та спокута, жертвність і терпіння тощо. Загалом творчість представників сучасної української трудової міграції за генологічними ознаками й образно-виражальними засобами має багато спільного із традиційним заробітчанським фольклором, який наступним чином схарактеризувала авторка вступної статті й одна з упорядників збірника «Наймитські та заробітчанські пісні» Софія Грица: «Тема соціальної неволі та протесту і похідні від неї життєві ситуації – відхід в “чужу сторононьку”, між чужії люди, бідкування на чужині або й не на чужині – в тяжкій роботі, повернення додому з незначним заробітком або й без нього, знущання із знедолених трударів – проходять через усі верстви заробітчанських пісень. <...> Маючи характер узагальнених роздумів і рефлексій, вони часто циклізуються у “тематичні грона”. Це – здебільшого ліризовані оповіді від третьої особи, повернені в минуле, оздоблені паралелізмами, епітетами, апострофами та іншими поетичними засобами, або ж монологи, пройняті глибоким філософсько-психологічним підтекстом. Всі ці пісні сконцентровані навколо теми горювання, неволі і непримиренних соціальних суперечностей» [8, с. 17-18]. Повторюваність згаданих типових сюжетів в аналізованому поетичному доробку, з одного боку, засвідчує пролонгацію традиції заробітчанської поезії, з іншого – типовість зазначених реалій у житті нинішніх трудових мігрантів.

Якщо в згаданому вище творі анонімної авторки «Н. А.» зазначені сюжети інтерпретовано в узагальнюючо-риторичному реєстрі, то у поезії «Колядую в думках з тобою...» Валентини Середи мотиви туги й печалі відтінено іншим емоційним фоном, іншою стилістикою, характерними, радше, для літературної інтимної лірики. Поетичну мініатюру авторки варто процитувати у повному обсязі: *«Колядую в думках з тобою, / Колядую, а серце плаче. / Огортаюся знов самотою / І дороги додому не бачу ... / Під порогом сідаю на камені / І дивлюся лишень під ноги, / До неможливості зіркли мені / Італійські стежки і дороги. / Благодатний і щедрий краю, / Ти роботу нам дав і прихисток, / Та щомиті від тебе втікаю / До родини, до хати, до діток ...»* [15, с. 23].

Малої словесної площини цієї поезії, де поодинокі народнопісенні «вкраплення» переплітаються з літературними ремінісценціями і ліричними рефлексіями, виявляється достатньо для відображення етноментального світу героїні. Драматизм заробітчанської долі майстерно змальовано усього кількома емоційними штрихами: метафорами («колядую в думках», «серце плаче», «огортаюся самотою», «зіркли ... стежки і дороги»), напрочуд тонким і точним малюнком дій і порухів («дороги додому не бачу», «сідаю на камені», «дивлюся під ноги») і лише двома життєдайними епітетами, якими лірична героїня подячно винагороджує чужий і нелюбий край – «благодатний» і «щедрий». У цій простій і стриманій стилістиці можна почути відлуння хрестоматійного Шевченкового шедевра, написаного, як відомо, без жодного епітету й у якому вся образність – у тонкій, стриманій словесній графіці вишневого садка.

Інколи стереотипні і драматичні колізії емігрантського життя автори переосмислюють у зовсім іншому ключі: вони слугують поштовхом для вираження протесту, бунту, на який здатні лише жінки-матері, котрих заробітчанська доля розлучила з дітьми і родиною. Такими розпачливо-бунтівними інтонаціями сповнена поезія Оксани Пронюк «О, як заводоспадили, зірвалися слова...»: *«<...> Ревуть, ревуть потоками, струмками навмання, / Дорогами незрячими неказані слова. / Яка ж вона, Італія? Красива і свята... / Лише моя Італія – красива і сумна... / Бо я прийшла некликано, некликані ми всі, / Це це одна трагедія, це горе, краю мій! / Нечаче в жорнах безвісті, ми змелені усі, / Зганьблені, затавровані, поховані живі... / Та матері повернуться, некликані прийдуть! / Чи вмють владні зрадники з душі великий бруд? / За кожную долю матері, за позначку “чужа”, / За те, що нам Італія – невільна і сумна. / За кожен день, заплаканий без синових очей, / За кожную ніч невиспану і незагойний жаль. / Колись я позбираю ще всі зірвані слова, / Напишу, що Італія – красива і сумна...»* [13, с. 75].

Цей бунтівний настрій є наскрізним не лише у поезіях, але й у художній публіцистиці [11, 12] Оксани Пронюк, яка у розмовах з автором цього дискурсу наголошувала, що словосполучення «оголена правда» має бути ключовим у прочитанні й осмисленні поезії жіночої трудової еміграції. Образний світ поезій Оксани Пронюк є особливо яскравим і образно-насиченим – гронами епітетів і авторських неологізмів поетеса наповнює свої поезії, позначаючи кожен образ і реалію власним баченням. Варто зауважити: поетичний доробок поетів-аматорів а ргіорі не може бути генологічно однорідним/гомогенним – у ньому завжди існуватиме

двовекторність «культурної орієнтації» авторів. Останнє є синтезом їхніх соціальних, ментальних, освітніх і особистісних характеристик, що й обумовлює фольклорну або літературну преференції у конкретному авторському творі. При цьому автори поезій органічно і вмотивовано переходять від одного регістру до іншого, природно поєднуючи фольклорну стихію з літературною чи то в межах локального твору, чи то в межах кількох.

Локалізація аналізованих поезій у корпусі текстів заробітчанського фольклору допомагає глибше збагнути авторську творчу лабораторію, у якій усе підпорядковане одній меті: тут, на чужині, поділитися головним і наболілим, бо «хто ж нас іще почує?». Така позиція найменшою мірою стимулювала поетів-неофітів до пошуків версифікаційних і образних ефектів, автори передусім огортали свої думки у ті форми поетичних висловлювань, які існували в арсеналі їхньої пам'яті, які були відбитком їхніх «культурних нашарувань». І «відчуття» правил жанру існує у них на підсвідомому рівні: вони їх органічно природно розуміють, «думають ними» (згадаймо, як мати Пантелеймона Куліша «думала піснями»). Тож типологія, стереотипія і архетипи традиційної культури і фольклору є набагато вартіснішими для авторів, і значно більшою мірою впливають на їхню творчість, оскільки не лише онтологічно вкорінені у їхню пам'ять, а є невід'ємною складовою їхнього менталітету. У правильності таких висновків переконують факти, коли автори звертаються до переспівів народнопісенних творів, огортаючи свої переживання у фольклорні жанроформи. Поезія «Як вернусь в садочок...», підписана словом «Анонім» є типовою ілюстрацією таких прецедентів: *«Як вернусь додому, / Вийду в наш садочок, / Відшукаю свого / Милого слідочок. / Не знайду слідочок, / Бо поріс травою ... / Плачуть-плачуть очі, / Милій, за тобою. / Ти любив дерева / Напоїть водою ... / Як вони сумують, / Саджені тобою. / Чом, зозуле, двом нам / Солодко кувала? / Чом так щедро роки / Щастя дарувала? / Вже твої онуки – / Як стрункі тополі ... / Не забудем, рідний, / Ми тебе ніколи!»* [1, с. 54]

Як бачимо, жанр народної ліричної пісні «Піду я в садочок...», що записав свого часу Павло Чубинський, виявляється тою єдиною і найорганічнішою формою, у якій автор може розповісти про «те святе, що серце зберегло». Образність і життєдайна настроєвість народнопісенної традиції пом'якшує напругу і драматизм зображеного сюжету, а згадкою про внуків героїня ніби перегортає сторінку щемних спогадів і відкриває нову: про радість буття і його справжні «змисли».

Аналізований корпус поезій, при усьому жанрово-тематичному розмаїтті має внутрішню комунікаційну й ідейну єдність, яка почала формуватися як об'єктивний і неминучий результат текстових діалогів. «Художній твір існує, як правило, не відокремлено від інших, а в силовому полі собі подібних, співвідноситься з ними, вступає у «діалогічні взаємини»» [14], – зазначає дослідниця поезії Празької школи Віра Прасалова й апелює при цьому до концепції Михайла Бахтіна, який уважав, що діалогічні взаємини – це взаємини між будь-якими висловлюваннями в мовленнєвому (у тому числі й літературному) спілкуванні. Ці міркування Віри Прасалової допомагають обґрунтувати з позиції філологічного ракурсу діалогічність (полілогічність) текстових взаємин у просторі аналізованого поетичного доробку, збагнути його емоційне, духовне і культурне «силове поле», що впли-

вало не лише на авторів поезій, але й на читачів часопису «До Світла», у свідомості яких закріплювалася експлікована і постійно відтворювана система цінностей материнської культури.

Висновки. Аналізовані поезії та їх фрагменти ілюструють характерні для сучасної заробітчанської поезії типологічні ознаки і свідчать про формування колективної громадської думки всередині спільноти українських заробітчан в Італії, з відповідною орієнтацією на стійкі духовні й культурні пріоритети. Цьому сприяла послідовна і акцентована експлікація етнокультурних цінностей на сторінках часопису «До Світла», соціальне і культурне значення якого суттєво підсилили публікації творчого доробку українських трудівників. Близькою, зрозумілою і важливою для консолідації української спільноти в Італії стала концепція часопису, яка втілювалася у його матеріалах, що репродукували, акцентували і стверджували як християнські, так і національні духовні цінності.

Список літератури

1. Анонім. Як піду в садочок... / Анонім // До Світла. Християнський часопис українців в Італії. – 2006. – № 8–10 (53–55). – С. 54.
2. Білик М. Знала я колись ще вдома / Марія Білик // Антологія творчості заробітчан. Частина II. – Рим, 2005. – С. 40.
3. Гаврущенко Л. Живу надією... / Людмила Гаврущенко // До Світла. Християнський часопис українців в Італії. – 2002. – № 3 (5). – С. 22.
4. Герасименко О. Сучасна українська еміграція до Італії та зародження нової української діаспори [Електронний ресурс] / Олена Герасименко // Українознавство. – 2010. – Ч. 1(34). – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/text.html?id=1971&number=75&category=8> (дата звернення 05.08.2010).
5. Гинда Е.Н. Современное поэтическое творчество украинской диаспоры в Италии: свой традиционный мир в чужом пространстве / Е. Н. Гинда // Научный альманах «Традиционная культура». – Москва, 2012. - № 2. - С. 30-41.
6. Гинда Олена. Українська традиційна культура як структуруючий фактор життя і творчості української діаспори в Італії // Традиційна культура діаспори. Збірник наукових праць / Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». Одеський національний університет імені І.І. Мечникова – Одеса, 2012. – С. 69-81.
7. Годованська О. Новітня українська діаспора: трудові мігранти в Італії, Іспанії та Португалії / Оксана Годованська. — Львів: Афіша, 2011. — 192 с.
8. Грица С. Наймитські та заробітчанські пісні: [збірник] / Софія Грица ; [упор. і вступ. стаття С. Й. Грица, О. І. Дей та ін.]. – К. : Наукова думка, 1975. – С. 17–18.
9. Н. А. Чужина, чужина, чужина / Н. А. // До світла. Християнський часопис українців в Італії. – Листопад, 2002. – № 10 (12). – С. 37.
10. Пономарева О. Українська імміграція в Італії : стан і перспективи [Електронний ресурс] / Олена Пономарева // День. Щоденна українська газета. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/302911> (дата звернення 05.08.2010).
11. Пронюк О. Під арками. З життя української громади Болоньї 2003–2006 рр. / Оксана Пронюк. – Івано-Франківськ : «Сімик», 2009. – 464 с.;
12. Пронюк О. Листи синові або Легенди неаполітанських гір / Оксана Пронюк. – Брошнів : Видавництво «Гая», 2006. – 212 с.;
13. Пронюк О. О, як заводоспадили, зірвалися слова... (Івано-Франківськ–Болонья) / Оксана Пронюк // Світло на чужих стежках. Антологія творчості заробітчан. – Рим, 2005. – С. 75.
14. Просалова В. Текст у світі текстів Празької літературної школи : монографія [Електронний ресурс] / Віра Просалова. // Донецьк : Східний видавничий дім, 2005. – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/Proslova.pdf> / (дата звернення 05.08.2010).
15. Серeda В. Колядую в думках з тобою... Рівне–Мінербіо / Валентина Серeda // До Світла. Християнський часопис українців в Італії. – 2005. – № 2(35). – Лютий. – С. 53.

16. Соколов В. Українська трудова імміграція в Італії [Електронний ресурс] / Віктор Соколов // Газета «Віче». – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1837/> (дата звернення 05.08.2010).

17. Olena Hinda. Folklore, Ethnocultural and Ethnomental Elements in New Poetic Coinages of Ukrainian Working Migrants in Italy // East European and Balkan Institute, Center for International Area Studies, Hankuk University of Foreign Studies – 2012. – Vol. 29. – P. 287–306.

Гинда Е. Н. Экспликация этноментальных ценностей в творчестве украинских трудовых мигрантов в Италии / Е. Н. Гинда // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2012. – Т. 25 (64), № 4, ч. 2. – С. 226–232.

В статье проанализировано поэтическое творчество представителей украинской диаспоры в Италии через призму экспликации в нем коллективного/народного сознания. Наблюдения проиллюстрированы примерами, в которых выразительно прослеживаются мировоззренческие и ментальные ценности украинской народной культуры.

Ключевые слова: украинское сообщество в Италии, творчество трудовых мигрантов, жанровый, формально-содержательный, образно-поэтический анализ художественного текста.

Hinda O. Explication of Etnomental Values in Creative Works of Modern Ukrainian Migrant Workers in Italy / O. Hinda // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2012. – Vol. 25 (64), No 4, part 2. – P. 226–232.

It was analyzed the poetic achievements of representatives of Ukrainian diaspora in Italy through explication optic of collective / national consciousness. The observations were illustrated as examples of where distinctly traced ideological and mental values of Ukrainian folk culture.

Key words: Ukrainian diaspora in Italy, creativity of Ukrainian migrant workers, genre, form and plot, image and poetics as levels of a literary work.

Поступила в редакцию 14.10.2012 г.